

Annibale Preca u Hal Lija

Bijonota qsajra

Annibale Preca (1832-1901) jitqies bħala wieħed mill-persunaġġi ewlenin Maltin tal-aħħar nofs tas-seklu dsatax. Il-hidma tiegħu fil-qasam tal-edukazzjoni popolari u dik b'risq dak kollu li hu Malti, nibtet fi żmien meta l-qagħda soċċali tal-pajjiż kienet għadha mudlama u mwiegħħra wisq.

Il-ħajja ta' Preca, bniedem umli għall-aħħar, u kitbiet letterarji u lingwistici tiegħu, ffit u wisq minsija llum, kienu, għadhom u jibqgħu ta' fejda kbira f'pajjiż čkejken bħalma hu Malta.

Is-saħħa tal-pinna tiegħu, f'dak li għandu x'jaqsam ma' analiżi tas-soċjetà ta' madwaru tat-kontribut siewi lill-ħajja kulturali Maltija tas-seklu dsatax.

Carlston Grima

B.A. (Unuri) (Melit.),

P.G.C.E., M.A. (Melit.)

Uffijjal Edukattiv

tal-Malti

L-ideal ta' Preca kien li jfiehem lill-poplu li bis-saħħa tal-edukazzjoni, u fuq kolloks bis-saħħa tat-thaddim tal-ilsien popolari tal-pajjiż, il-Malti, setgħet titwettaq l-ikbar ħolma tal-Malti. Preca lill-ilsien Malti ħabbu u għamel bosta għaliex, ġadex biex jarah joħroġ mid-dlam li kien fis, u li xi ftit għadu miżimum anke sal-lum. Wera l-importanza li wieħed jikteb u jaqra kotba bil-Malti. Preca darba kiteb li kull min imaqdar il-kotba Maltin, li jixterdu għall-poplu, juri nuqqas ta' għaqa, u mhux dan biss, imma juri wkoll nuqqas ta' mħabba lejn il-poplu.

Min-naħha tiegħu, hu wettaq fil-prattika dak li dejjem saħaq fuqu permezz tal-kotba kollha li ppubblika, l-

(Ikompli f'pagina 68)

aktar *L-Ewwel Ktieg tal-Qari Malti Ghall-iskejjel tal-Gvern* (1884), u *Żieda tal-Ewwel Ktieg tal-Qari Malti Ghall-iskejjel tal-Gvern* (1885), kotba maħsubin għal tagħlim elementari tal-ilsien Malti bl-alfabett fonetiku, alfabet sostnun mill-membri tax-Xirka Xemija.

L-interess ta' Preca ma kienx jieqaf biss fil-qasam edukattiv. Kemm bħala għalliem kif ukoll bħala kittieb, Annibale Preca serva bħala riformatur soċjali li birrakkonti tiegħu, barra li l-qarrejja għad-dawdexx daqsxejn taż-żmien, fl-istess ħin tahom l-opportunità li joħorġu emanċipati iktar minn qatt qabel. Xtaq li jwarrab il-faqar ta' skola qalb il-poplu. Dan għamlu permezz tal-kitba tal-ħrejjef, f'versi, traduzzjonijiet, tal-kitba reliġjuža, u anke ta'dik folkloristika.

Iżda barra dan kollu, l-isem ta' Annibale Preca jistħoqqlu niftakruh għall-kitba lingwistika tiegħu. Fiż-żewġ kotba tiegħu, *Saggio Intorno Alla Lingua Maltese Come Af-*

fine Dell'Ebraico (1880), u *Malta Cananea - Ossia Investigazioni Filologico-Etimologiche nel Linguaggio Maltese* (1904), Preca jsostni t-teorija li l-Malti huwa marbut l-aktar mal-Lħudi. Tolqtok il-ħidma fejjieda tiegħu fil-qasam tal-filologija, u l-ammont ta' materjal li analizza biex wasal sal-quċċata tat-teoriji tiegħu, anke jekk illum il-ġurnata m'għandhomx użu. Mhux ta' b'xejn, dawn l-istudji flewhom diversi filologi Maltin u anke barranin. Jekk xejn, dawn l-istudji fetħu l-bibien għall-istudji fil-lingwistika komparattiva u kien għalhekk li Ninu Cremona fl-1951 sellim lu bħala l-Missier tal-Istudju Filologiku tal-Malti.

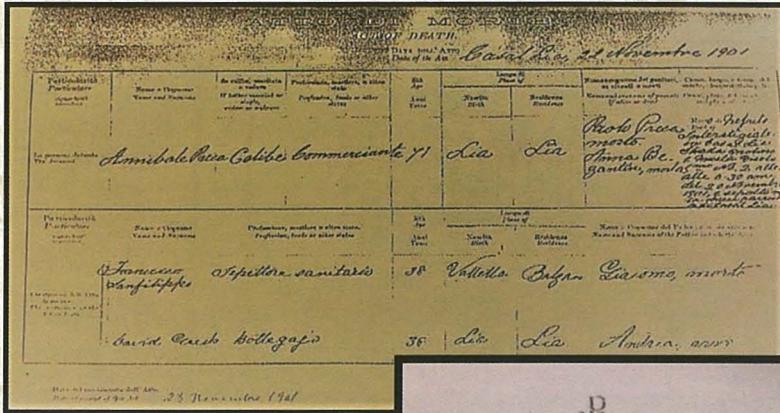
Minkejja x-xogħlijiet li għamel, Preca ġieli sab kritika ġarxa u xi drabi b'mod inġust. Madankollu huwa kelli dak is-sens ta' umoriżmu li jeħtieġ kull min jieħu l-progress ta' pajjiżu b'mod serju u jitħaddet fuqu bla tlaqlīq.

Ir-relazzjoni tiegħu ma' Hal Lija

Tagħrif pubbliku jgħid li l-familja Preca, il-ġenituri tiegħu Pawlu u Anna flimkien ma' ħames ħutu, kellha dar ġewwa Hal Lija, fi Strada Molino e Musta, Vico 1, dar numru 2. Fl-Att *tal-Mewt* ta' Annibale Preca, jinsab imniżżejjel l-indirizz tad-dar fejn miet. Barra minn hekk, it-Triq Molino e Musta, fl-4 t'Ottubru, 1929, inbidlet fi Triq Annibale Preca.

Matul ħajtu, Annibale Preca kien bniedem soċjevoli ħafna u l-karattru tiegħu ma kienx jippermettilu li jqatta' ħajtu midfun fil-kotba biss. Beda jinvolvi ruħu f'diversi oqsma soċjali, ħafna drabi bi ħsieb filantropiku. Billi huwa kien miġbud ħafna lejn ir-relijjon Nisranija, u għalhekk lejn il-ħniena u l-imħabba tal-proxxmu, dejjem ipprova jwettaq fil-prattika dak li tgħallem u dak li wara kollox kien jisħaq ħafna dwaru mill-artikli fid-diversi gazzetti li kien

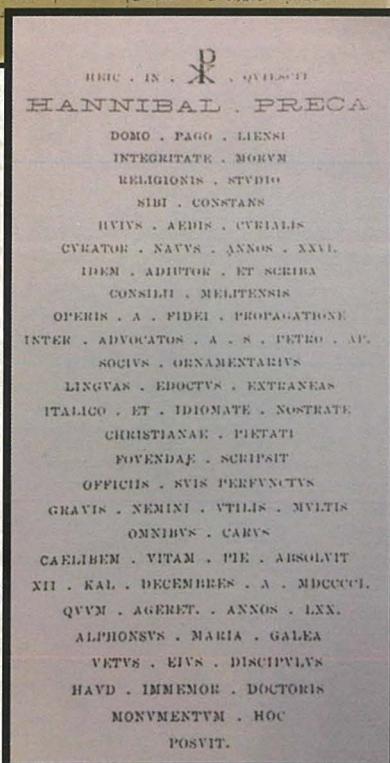
jikteb fihom hu. B'dawn i-ghemejjel għibed l-attenzjoni mhux biss tan-nies imma anke ta' ħafna reliġjuži, fosthom l-Isqof ta' Malta. Fl-1875 sar Prokurator tal-Knisja ta' Hal Lija. Il-ħidma tiegħu fi ħdan il-parroċċa switilha ħafna lill-Knisja għax fi żmienu saru ħafna opri tajbin.

Fl-istess ħin, bis-saħħha ta'din il-ħidma bla heda, huwa kompla jkabbar il-fehma tiegħu, u tant kien sar imweġġaħ min-nies ta' Hal Lija, li bdew jgħoddju bħala l-Kap tar-raħal.

Fl-aħħar snin ta' ħajtu, Annibale Preca kien jingabar f'daru ġewwa Hal Lija nhar ta' Sibt filgħaxija, biex jgħaddi l-ħadd imdawwar minn ħutu u l-ħbieb tiegħu. Ma damx wisq sakemm għiet fuqu marda kiefra li attakkat lu l-kliewi u li spicċat billi ħakmitu għal kollo ftit xhur wara. Huwa miet ikkonfortat mis-sagamenti mqaddsa fid-dar ta' Hal Lija fit-tlieta ta' filgħodu nhar l-20 ta' Novembru 1901, u wara l-funeral tiegħu difnuh fil-Knisja l-Qadima tas-Salvatur f'Hal Lija.

Annibale Preca ftakru fih f'diversi modi wara mewtu għax-xogħliji li wettaq matul ħajtu. F'Hal Lija stess semmew mhux biss triq għalih u oħra għall-ktieb tiegħu Malta Kananea, imma saħansitra l-iskola Primarja tal-istess raħal żejnuha b'ismu.

Barra minn hekk ġewwa Hal Lija wkoll, fl-1951, twaqqa il-kumitat 'Tfakkira Annibale Preca'. Il-Kumitat, li kien jinkludi fi l-Kappillan tar-raħal, Dun Karm Lia,

li kien il-President Onorarju tiegħu, is-Sur Salvu Mifsud, il-Monsinjur G. Xerri, is-Sur Robert Mifsud Bonnici, is-Sur John C. Friggieri, u s-Sur Mario Agius, ġareg librett li ħallset għalih l-Onor. Mabel Strickland O.B.E. u li tqassam f'kull dar ta' Hal Lija. Fih, barra li kien hemm ritratt ta' Preca u xi tagħrif qasir dwar ħajtu, kien hemm ukoll programm iddettaljat għal tfakkira li kellha ssir f'għeluq l-ewwel ħamsin sena minn mewtu.

Din it-Tfakkira ħadet jumejn, jiġifieri nhar l-24 u l-25 ta' Novembru tal-1951. Matul iċ-ċelebrazzjonijiet saret quddiesa solenni għal ruħ Preca, u wara ttella' programm bandistiku.

Diversi nies distinti qiegħdu kuruni mad-dar ta' fejn kien joqgħod Preca, u l-Ministru tal-Edukazzjoni, Dr Fortunat Mizzi L.L.D., akkumpanjat mill-Kappillan u mid-Direttur tal-Edukazzjoni, is-Sur J.P. Vassallo, kixfu lapida kommemorattiva fil-faċċata tad-dar ta' Annibale Preca.

Għal din l-okkażjoni t-tliet poeti Lijani, is-Sur Mario Agius, u s-Sur John C. Friggieri kitbu żewġ poeżiji f'gieħi Annibale Preca, kif ukoll is-Sur Salvu Mifsud kiteb Innu lil Annibale Preca, mužika tas-Surmast G. Pace. Faħħru bħala wieħed li dejjem radd il-ħaqq u s-sewwa, b'kelmiet il-ħlewwa.

Saru diversi diskorsi oħra u t-Tfakkira ntemmet bil-kant tal-innu lil Preca, u l-Prof. Ĝuże Aquilina, f'isem l-Għaqda tal-Malti - Università, ta ritratt żgħir ta' Annibale Preca fi gwarniċċi indurat lill-Kappillan għall-Mużew tal-Parroċċa.

Bibliografija

Agius Muscat, David, *Annibale Preca u l-ħidma Letterarja tiegħu*, Teżi tal-Baċ. Eduk. Bl-Unuri fil-Malti, L-Università ta' Malta, 1998. Stampat.

Cachia, Lawrenz, *L-Is-sien Malti, Ilbieraħ u Llum*, Malta, SKS, 1994.

Galea, Alfons Marija, *Annibale Preca, f'Il-Malti*, L-Għaqda tal-Kittieba tal-Malti, Nru 3, Settembru 1928, Sena 4, p. 77-79.